



UNIVERSITATEA DE VEST  
"VASILE GOLDIȘ"  
din ARAD

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»  
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ КАФЕДРА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА  
ТА ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВознавства  
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА КРАЇН ЄВРОПИ  
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПРАВОСУДДЯ  
АСОЦІАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ОСВІТНЬОГО  
ТА НАУКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА  
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. В. ГОЛДІША  
(М. АРАД, РУМУНІЯ)

# КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ БУДІВНИЦТВО НА ЗЛАМІ ЕПОХ: ПОШУКИ ОПТИМАЛЬНИХ МОДЕЛЕЙ

*Матеріали міжнародної  
науково-практичної конференції*

*(присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення  
незалежності України)*



*23 серпня 2021 р.*

УДК 342.4(063)

К 65

**К 65 Конституційно-правове будівництво на зламі епох: пошуки оптимальних моделей: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України), м. Ужгород, 23 серпня 2021 р. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2021. – 278 с.**

ISBN 978-617-8046-00-2

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на міжнародну науково-практичну конференцію «Конституційно-правове будівництво на зламі епох: пошуки оптимальних моделей», яка відбулася на базі юридичного факультету Ужгородського національного університету 23 серпня 2021 р.

УДК 342.4(063)

ISBN 978-617-8046-00-2

© ДВНЗ «Ужгородський  
національний університет, 2021  
© Видавництво «РІК-У», 2021

Справедливий Закон —  
найвища суспільна мудрість



## *Почесні співголови організаційного комітету:*

- Смоланка В.І* ректор ДВНЗ «Ужгородський національний університет», доктор медичних наук, професор.
- Рогач О.Я.* проректор з науково-педагогічної роботи ДВНЗ «Ужгородський національний університет», доктор юридичних наук, професор.
- Лазур Я.В.* декан юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», доктор юридичних наук, професор.
- Опіщук М.В.* ректор Національної школи суддів України, державний та громадський діяч, доктор юридичних наук, професор.
- Різник С.В.* проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародної співпраці Львівського національного університету імені Івана Франка, доктор юридичних наук, професор.
- Скритнюк О.В.* академік НАПрН України, Заслужений юрист України, заступник директора з наукової роботи Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор.
- Совгіря О.В.* народний депутат України, політик, Постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді України, доктор юридичних наук, професор.
- Шемшученко Ю.С.* директор Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, академік НАН, доктор юридичних наук, професор.

*Натуркач Р.П.*

керівник апарату Закарпатської обласної державної адміністрації, кандидат юридичних наук, докторант кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

*Берлінгер Д.*

декан юридичного факультету Університету імені Василя Голдіша (м.Арад, Румунія).

*Маховенко Є.Г.*

доктор соціальних наук (право), професор, професор кафедри публічного права Вільнюського університету (Литовська Республіка).

## *Члени організаційного комітету:*

- Бобровнік С.В.,* доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії права та держави Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
- Дешко Л.М.,* доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного права Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
- Дробуш І.В.,* доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри державно-правових дисциплін НУ «Острозька академія».
- Жаровська І.М.,* доктор юридичних наук, професор кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка».
- Іваницький С.О.,* доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань Національної академії внутрішніх справ.
- Ленгер Я.І.,* доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет», завідувач кафедри права факультету фінансів, обліку, лінгвістики та права Луцького національного технічного університету.
- Марцеляк О.В.,* доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права Інституту пра-

- ва Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
- Марченко М.В.,* кандидат юридичних наук, провідний експерт з конституційного та виборчого права ВГО «Асоціація українських правників
- Мішина Н.В.,* доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія».
- Сердюк Н.А.,* доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри політичних наук і права факультету урбаністики та просторового планування Київського національного університету будівництва і архітектури.
- Серьогін В.О.,* доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного і муніципального права юридичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна.
- Хотинська-Нор О.З.,* доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри нотаріального, виконавчого процесу та адвокатури, прокуратури, судоустрою Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
- Щербанюк О.В.,* доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

## *Координаційна група:*

- Бисага Ю.М.,* доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, директор Інституту держави і права країн Європи, завідувач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».
- Берч В.В.,* кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».
- Белов Д.М.,* доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Директор Асоціації міжнародного освітнього та наукового співробітництва.
- Гомонай В.В.,* доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».
- Греца С.М.,* кандидат юридичних наук, професор, докторант кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».
- Громовчук М.В.,* доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».



навства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

**Заборовський В.В.,** доктор юридичних наук, професор кафедри цивільного права та процесу юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Директор Науково-дослідного Інституту теорії та практики правосуддя.

**Петрецька Н.І.,** кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

**Пирого І.С.,** доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

**Продан В.І.,** старший викладач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

**Фрідманський Р.М.,** кандидат юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

**Попович Т.П.**

*кандидат юридичних наук, доцент  
доцент кафедри теорії та історії держави і права  
ДВНЗ « Ужгородський національний університет»  
м. Ужгород, Україна*

**Телеп Ю.В.**

*асистент кафедри теорії та історії держави і права  
ДВНЗ « Ужгородський національний університет»  
м. Ужгород, Україна*

---

## **ПОНЯТТЯ ОBOB'ЯЗКУ ЗГІДНО ВЧЕННЯ С. ФОН ПУФЕНДОРФА**

Вчення С. фон Пуфендорфа про обов'язки було сформоване ним у праці «Про обов'язки людини і громадянина за природним правом». Водночас, в його основі цього лежить розуміння природи людини, що є носієм обов'язків, які будуть нами розглянуті нижче. Так, з одного боку, переконаний мислитель, людина не здатна жити відповідно до власного інстинкту виживання, тобто підтримувати себе як ізольовану особистість, з іншого ж – вона потребує соціальності (комунікації). Ці два моменти тісно пов'язані між собою: аби не ставитись одне до одного як вовки, люди поважають одне одного [1, с. 146]. Більше того, для Пуфендорфа обов'язок культивувати соціальність це не просто засіб сприяти власній безпеці людини чи її добробуту. Попри її вроджену схильність до самозбереження і власного добробуту, головний її моральний обов'язок – поводитися так, аби сприяти соціальності [2, с. 114].

*Конституційно-правове будівництво  
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

Пуфендорф розпочинає із зазначення розуміння *обов'язку* (*officium* (лат.), *duty* (англ.)). Це «дії людини відповідно до вимог закону на підставі зобов'язання» (*obligation* (англ.)). При цьому мислитель такими діями називає «не всякі рухи, що беруть свій початок у людських здібностях, а лише ті, які започатковані й спрямовані тими здібностями, які великий і добрий Творець дав людству понад і поза тваринами». Йдеться про рухи, ініційовані в світлі розуму й за наказами волі [3, с. 17]. В подальшому розуміння обов'язку конкретизується. Останній (*obligation* (англ.)) трактується Пуфендорфом як «зв'язок права, яким ми обмежуємось необхідністю певного виконання». Зобов'язання, зазначає мислитель, свого роду накладає на нашу свободу вуздечку, завдяки якій, незважаючи на те, що воля може отримувати різні напрямки, вона все ж виявляється проійнятою нею внутрішнім сенсом, а тому людина змушена визнати, що не діяла належним чином, якщо її дія не відповідала встановленому правилу [3, с. 27]. Цікаво, що Пуфендорф намагається відділити обов'язок від примусу, зробити його свого роду «легким». Примус впливає з необхідності, а тому ніби руйнує мораль [4, с. 552]. В такий спосіб, обов'язок передбачає «добровільне» погодження людиною виконувати ті чи інші наявні приписи або вимоги. Мислитель виходить з того, що обов'язки людини опираються на три джерела: право природне, право громадянське і моральне богослов'я. Відповідно, щодо першого джерелом пізнання постає розум, другого – позитивні норми законів, а третього – Божественне Одкровення [5, с. 86].

Пуфендорф вказує на дві причини, завдяки яким людина готова взяти на себе обов'язок: по-перше, вона має волю, а тому здатна рухатись в різних напрямках і бути спроможною відповідати правилу; по-друге, вона не вільна від влади начальника (вищестоячого) (*superior* (англ.)). В руслі останньої зі вказаних причин мислитель наголошує, що лише та людина може бути зобов'язаною, яка має над собою начальника (вищестоячого), що здатен установлювати певні

правила, і має волю, аби приймати різного роду вказівки. Останній також має право накласти покарання на тих, які не підкоряються встановленим правилам, а головне – справедливі причини для обмеження свободи волі на свій розсуд [3, с. 27-28]. Пуфендорф наводить причини, за наявності яких одна особа може вимагати, щоб інші їй були підкорені: якщо перша надала іншим виняткові переваги; якщо очевидно, що перша бажає іншому добра і може піклуватися про другу краще; якщо водночас перша де-факто претендує на керівництво іншими; якщо інші добровільно підкорились першій та прийняли її вказівки [3, с. 28].

Виходячи з зазначеного вище розуміння обов'язку, Пуфендорф обґрунтовує поняття закону та законодавця. *Закон* (lex (лат.), law (англ.)) являє собою «декрет, яким вищестоячий зобов'язує того, хто йому підпорядковується, аби дії другого відповідали приписам першого» [3, с. 27]. Що ж стосується *законодавця*, то ним стосовно природних законів постає сам творець Всеселеної, тоді як щодо громадян – влада. Громадянські закони доходять до відома громадян в спосіб їх оприлюднення – чіткого й відкритого. Цікаво, що, з точки зору Пуфендорфа, закон передусім асоціюється з обов'язком, а про права в ньому мислитель не згадує. Якщо порівняти таке розуміння з сучасним, то воно досить радикально відрізняється. Взяти до уваги, в який спосіб на сьогодні на рівні масової свідомості сприймається закон, можна з упевненістю зазначити, що подібна асоціація стосується саме прав людини. Зафіксовані ж обов'язки де-факто ігноруються. Яскравим прикладом цього, спираючись на українську практику законотворення, можна назвати положення Розділу II Конституції України, в якому сформульовані низка прав і свобод людини та громадянина, й лише кілька обов'язків. Сучасний громадянин повсюдно «кричить» про свої права, і практично «забуває» про обов'язки. Більше того, рівень правосвідомості, ми переконані, визначається, перш за все, ставленням суспільства до обов'язків та їх виконанням, а не відстоюванням прав і свобод.

*Конституційно-правове будівництво  
на зламі епох: пошуки оптимальних моделей*

Закон у Пуфендорфа складається з двох частин: 1 – визначає, що дозволено і що не дозволено робити; 2 – проголошує покарання для того, хто ігнорує існуючий припис, або чинить те, що заборонено [3, с. 29]. В такий спосіб, мислитель чітко усвідомлює, що неодмінною частиною закону повинні бути санкції, інакше він буде просто порадою [4, с. 548]. Разом із тим, обов'язок, який покладається на особу законом, має бути корисним для неї, а також враховувати її сили, тобто спроможність виконання. За протилежної ситуації, наголошує мислитель, немає сенсу накладати такі обов'язки на особу [3, с. 29].

Цілком у руслі теорії природного права Пуфендорф виділяє два види законів – божественний і людський. У свою чергу, з точки зору відповідності закону людині, він також поділяється на природний і позитивний. *Природний закон* є такий, який настільки відповідає раціональній і соціальній природі людини, що без нього неможливе існування доброго і мирного суспільства. Своїм походженням він має людський розум і роздуми про природу людини. Першою функцією розуму постає «ідентифікація природного права через впізнавання його раціональності та визнання його цінності як визначального фактору будь-якої соціальної і політичної дії людини» [6, с. 44]. Водночас *позитивний закон* є той, який не виходить з природи людини, але з волі законодавця, яка, однак, не позбавлена свого раціонального обґрунтування та корисності для окремих людей чи суспільства в цілому [3, с. 32]. Свої роздуми про природний закон Пуфендорф розпочинає з тез про те, що для людини немає нічого ціннішого, аніж вона сама, і що в світі немає нічого, крім Бога, від чого б людина могла отримати більшу користь, ніж від людини [3, с. 33-34]. Отже, визначальною характеристикою сутності людини постає егоїзм, що й лежить в основі природного права [7, с. 8]. Устремління людини, спрямовані на неї саму, та її пристрасті визначають часто таку поведінку, при якій не може бути забезпечена безпека для інших і неї самої. З зазначених переконань мислитель

*Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України )*

виводить розуміння *природних законів* – ними є «закони співдружності, які навчають, як слід поводитись, аби бути корисним для суспільства» [3, с. 35]. Таким чином, природний закон це той, який всіляко схиляє до збереження співдружності між людьми. Відповідно, все, що не приводить до такої співдружності, природним законом забороняється. Суспільство функціонує саме на основі природного закону, що не є наказом, наданим владою, але об'єктивною системою норм, що виділяє сферу дозволеного і розумного [8, с. 233]. Творцем природного закону Пуфендорф називає Бога. Однак це не означає, що закон не слід вивчати в якості системи аксіом і дедуктивних висновків. Для мислителя закони природи це просто «диктат розуму» [9, с. 19]. Виходячи з людської природи, при якій людський рід не може залишитись цілісним без співдружного життя, Бог передусім бажає, аби людина свої сили витратила саме на досягнення такої мети. Отже, Бог велить людині жити співдружно з іншими, аби зберегти свою природу [3, с. 36].

Таким чином, згідно вчення С. фон Пуфендорфа обов'язок – це не просто основна частина закону (як природного, так і позитивного), але фундамент екзистенції, завдяки якому людина може вповні реалізувати себе як творіння Боже та як доброго громадянина. Звідси, отже, головне призначення обов'язку – забезпечити мирне й безпечне співжиття людей, які, будучи в природному стані самолюбивими та жадібними, не здатні досягнути відповідних цілей. Для цього в спосіб суспільного договору формується державно організоване суспільство. Реалізація людиною обов'язку необхідним чином передбачає наявність вищестоячого (який має владу робити свою волю обов'язковою для інших), усвідомлення нею значимості існуючої повинності, а також намагання її з любов'ю та радістю виконувати. Головне в обов'язку – забезпечити соціальність людей.

### Література:

1. Frambach H.A. How to shape societies: Pufendorf of organizing individual interests and social interaction. *Jürgen G. Backhaus & Günther Chaloupek & Hans A. Frambach (ed.), [Samuel Pufendorf and the Emergence of Economics as a Social Science](#)*. 2021. Springer Nature Switzerland AG. P. 143-157.
2. Saastamoinen K. Pufendorf on the law of sociality and the law of nations. *Zurbuchen S. (Ed.) The Law of Nations and Natural Law 1625-1850*. Brill. P. 107-131.
3. Pufendorf S. On the Duty of Man and Citizen According to Natural Law. Cambridge: Cambridge University Press, 1991. 183 p.
4. Dawson H.L.J. The normativity of nature in Pufendorf and Locke. *Historical Journal*. 2020. Vol. 63. P. 528-558.
5. Рождественська О.С. Самуель Пуфендорф та його вчення про обов'язки людини і громадянина. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Право*. 2011. Вип. 10. С. 85-88.
6. Курзенин Э.Б., Сальников В.П., Фомичев М.Н. Принцип «социабильности» личности в творчестве Самуэля Пуфендорфа. *Юридическая мысль*. 2015. № 4. С. 42-47.
7. Азнагулова Г.М. Рационалистическое учение о праве в немецком Просвещении. *Правовое государство: теория и практика*. 2019. № 1. С. 7-12.
8. Хвойницька Х.М. Специфіка юснатуралістичних ідей Дж. Локка та С. Пуфендорфа. *Гілея*. 2015. Вип. 93. С. 230-234.

*Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої  
30-тій річниці з дня проголошення незалежності України )*

9. Nutkiewicz M. Samuel Pufendorf: obligation as the basis of the state.

*Journal of the History of Philosophy*. 1983. Vol. 21. P. 15-29.